

3. *Cochlearia officinalis* L.

Lyžičník lekársky

Cochlearia officinalis L. Sp. Pl. ed. 1, p. 647, 1753.

Syn.: *Cochlearia officinalis* subsp. *eu-officinalis* Th e l l. 1919, nom. inval.

Dvojočná až krátkodobo trvávajúca bylina. Byľ rozkonárená, v čase odkvitania a tvorby plodov (10–)15–30(–50) cm vysoká, holá. Prízemné listy v ružici, stopkaté; čepele okrúhlasto obličkovité, okrúhle až srdcovité, na okraji takmer celistvé alebo plytko laločnaté, na báze srdcovité alebo vykrojené, s priemerom (10–)20–45(–55) mm; najspodnejšie byľové listy podobné prízemným; stredné byľové listy krátko stopkaté; čepele vajcovité, vajcovito kopijovité až okrúhlasté, na báze srdcovité alebo klinovité; horné byľové listy sediace, na báze srdcovito alebo šípovito poloobjímavé, na okraji zúbkaté. Strapce na začiatku kvitnutia stiahnuté, s postupujúcim odkvitáním a začínajúcou tvorbou plodov predĺžené. Kvety voňavé. Kališné lístky vajcovito kopijovité až vajcovité, 1,5–3,5 mm dlhé, zelené so svetlým blanitým okrajom, konkávne. Korunné lupienky široko elipsovité až obrátene vajcovité, s krátkym nechtíkom, 3,5–6,5 mm dlhé, biele alebo zriedkavejšie ružové. Šešuľky takmer guľovité, na oboch koncoch ± zaokrúhlené, 3–6 mm dlhé. Stopky plodov od vretena súplodia kolmo (v pravom uhle) odstavajúce. Semená široko elipsoidné, sploštené, 1,2–1,5×ca 1 mm veľké, hnedé, bradavičnaté.

C h r o m o z ó m y: $2n = 24$ (extra fines).

B i o l ó g i a, p ô v o d. Pôvodný výskyt tohto druhu sa viaže na pobrežia Atlantického oceánu a Severného ľadového oceánu, ako aj priľahlých morí v severnej a severozápadnej Európe. Najmä v minulosti sa aj vo vnútrozemí Európy príležitostne pestoval, občas splnieval.

C e l k o v é r o z š í r e n i e. Boreálno-atlantický, európsky druh rozšírený na pobreží severného Ruska (polostrov Kola, pobrežie Bieleho mora, Nová Zem), Faerských ostrovov, Írska, Škandinávie (Švédsko, Nórsko, Dánsko), Estónska, Nemecka, Holandska, Belgicka, Francúzska. Vo vnútrozemí Európy len sekundárny výskyt.

R o z š í r e n i e n a S l o v e n s k u. Len sekundárny, novšie nepotvrdený výskyt na dvoch miestach v Štiavnických vrchoch.

Carpathicum. 14e. Pukanec, vzácné pestovaný (S. T. K u p č o k Biol. Práce Slov. Akad. Vied 2/9: 11, 1956). – C s e r e y (1897: 56) ho udáva z Jurajovej štólne ako splnený, čo je veľmi pochybné (H l a v a č e k Flóra CHKO Štiav. Vrchy, p. 53, 1985).

Ú ž i t k o v o s ť. Najmä v minulosti sa u nás pestoval ako liečivá rastlina, prípadne ako šalátová zelenina (novšie údaje o pestovaní na našom území chýbajú). Antiskorbutickými účinkami bola už oddávna najmä medzi námorníkmi známa čerstvá vňať lyžičníka (prípadne z nej pripravovaný liehový extrakt). Obsahuje prchavú glykozidicky viazanú silicu s obsahom síry, podobnú horčičnej, glykozid glykokochlearín, enzýmy, triesloviny, veľké množstvo vitamínu C a viaceré minerálne látky.